

Василь ІЛЬКО, Микола ВЕТЕП

/Ужгород/

ПРО МАСОВИЙ ПЕРЕХІД КОРДОНУ КНАКАМИ І ДІВЧАТАМИ
СХІДНОЇ ГАЛИЧНИНИ НА ЗАКАРПАТТЯ У 1938-1939 РОКАХ

Масовий перехід галичанами польсько-чеського кордону в історичній літературі зображувався чорними фарбами. Сьогодні ми, немов іншими очима дивимось на ті одночасно далекі і близькі часи.

У центрі даного дослідження - масовий перехід на Закарпаття хлопців і дівчат з Галичини, які, ризикуючи життям, готові були внести свій посильний вклад у визвольні змагання закарпатських українців. Для них Закарпаття було не чим іншим, як складовою частиною України, тимчасово відірваною від своєї матері-Вітчизни.

Перехід кордону став настільки масовим явищем, що за свідченням Василя Гренджі-Донського, шойноприбулих молодих селянських хлопців з Галичини навіть важко було де розмістити. Львівський часопис "На переломі" /1939, № 6/ доводив, що "в самій Січі є багато українських емігрантів з-поза Карпатської України". Якою була відькість галичан на Закарпатті, встановити важко. Відомо тільки, що вони мали свій окремий полк, та й в інших полках їх було чимало.

Західноукраїнська преса неодноразово повідомляла, що в Карпатській Січі є багато радників з Галичини. Не дивно, що прізвища їхні не називались. Мав можливість ознайомитися з станом січових військ колишній генерал УГА В.Курманович. Львівський часопис "Діло" /1938, 19 листопада/ повідомляє, що на Закарпаття прибув А.Мельник. В командному складі Січі через деякий час з'явилися Р.Шухевич, М.Колодзінський, З.Коссає, П.Чорний та інші.

Польський уряд негативно віднісся до масових переходів польсько-чеського кордону українцями Галичини. У 1938-1940 роках від-

булось цілий ряд судових процесів над тими, хто тільки прагнув перейти кордон. 25 квітня 1940 року польський суд в Самборі засудив Іванну Грицилак за агітацію свого нареченого перейти кордон. Протягом трьох тижнів проходив суд на 28-ма українцями з Бобреччини і Ходорівщини, 16 з яких було засуджено на строки позбавлення волі від 8 до 2 років тюремного ув'язнення. Необхідно додати, що особливо небезпечно було переходити кордон членам ОУН. У даному випадку строк значно збільшувався.

Нерідко в Галичині створювались цілі групи, як правило, члени ОУН, перед якими ставилось завдання вербувати добровольців і допомогти їм у переході через Карпати. Саме з цього приводу Станіславський суд засудив Ю.Соловчуна та Ю.Одокія з Микуличина на 14 місяців, Д.Микетчука на 2 роки, М.Степанова та І.Вередюка на 2,5 року в'язниці. Той самий станіславський суд засудив В.Мельничука на 15, а П.Ксєндзюка на 6 місяців тюремного ув'язнення.

Існували численні випадки, коли крім одержаних "своїх" років чи місяців позбавлення волі, перебіжчики кордону позбавлялися ще й громадянських прав. Так, зокрема, стрийський суд поступив з Р.Копратом, С.Завадюком, Д.Головчаном, Ф.Кіпашом, М.Спалиною, Ю.Меленем, Д.Ковалевим та І.Кіщуком.

Для того, щоб уникнути нових процесів, уряд Карпатської України ще в листопаді 1938 року видав відозву "Проти нерозважної еміграції", яку опублікували чи не всі українські газети. Дана відозва була опублікована ще й тому, що нерідко чеські прикордонники віддавали спійманих перехідців з Галичини та Волині полякам. Цей факт відзначас і газета "Діло" /1938, 16 грудня/.

На думку відомого дослідника історії Карпатської України П.Сторча, "в розбудові Карпатської Січі наші брати з Галичини, Буковини, Волині, Холмщини й Лемківщини, зокрема члени ОУН, були важливим фак-

вором /Стерчо П., Карпато-Українська Держава. Торонто, 1965, с.98/.
Думку П.Стерча підтверджують також очевидці подій А.Штафан, Ю.Хи-
минець, В.Бірчак та ін.

Під час визвольних змагань на Закарпатті в 1938-1939 роках
українці Галичини з честю виконали свій національний обов'язок.
Спільна боротьба українців Закарпаття і Галичини є найкращим дока-
зом того, що на терені нашого краю вони спільно захищали ідею со-
борності, незалежності, своєї матір-Україну.

Роман ОБІЦІНСЬКИЙ /Ужгород/

МАРАМОРОСЬКІ ЄВРЕЇ В ТЮРМАХ СРСР /1939-1941 РР./

В архіві СНБУ по Закарпатській області /м.Ужгород/ зберігається
п тис. кримінальних справ на 5,5 тис. чол. - учасників нелегальних
переходів із Підкарпатської території /Угорщина/ у Дрогобицьку і
Станіславську обл. /СРСР/ у 1939-1941 рр. Нами опрацьовано 1930
справ на 3758 осіб, у тому числі 176 справ /продукувались у тюрмах
Стрия, Станіслава, Іваново/ на 473 євреїв /12,6% від загальної кіль-
кості втікачів/. Серед них виявлено 15 дітей, 63 особи жіночої
статі /13% з усіх дорослих євреїв/, що в основному були у шлюбі і
потрапили в СРСР разом з чоловіками. Решту /74%/- неодружені. Пе-
реважала молодь /віком 17-25 років - 258 чол., або 54%/.

Це були досить грамотні люди, з яких 83% закінчили 6-8 класів
середньої школи, 8% - вузи. У принципі, вони могли зорієнтуватись
в обставинах, що їх спіткали. Деякі читали по-чеськи "Мать"
М.Горького, "Тихий Дон" М.Шолохова, праці Ф.Енгельса в оригіналі
тощо. Однак комуністів серед них небагато /9%/. Одному з них -
В.Краусу випала нагода сидіти у 1937-1938 рр. у Сегедській в'язни-